

**INKLYUZIV TA'LIMGA JALB ETUVCHI O'QUVCHILAR HAYOT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH — DOLZARB MASALA SIFATIDA**

*Toshkent shahar Texnologiya menejment  
komunikatsiya instituti Pedagogika va  
psixologiya kafedrasi o'qituvchisi  
Eshmamatova Sitora Tuyg'un qizi.  
shkent shahar Texnologiya menejment  
komunikatsiya instituti Talabasi  
Gayibova Dilafruz Akbaraliyevna*

**Annotatsiya.** Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlash masalasi zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim jarayoniga jalb etish ularning ijtimoiylashuvi, ta'lim-tarbiyasi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bilan birga xavfsiz muhit yaratishni ham talab qiladi. Ta'lim muassasalarida xavfsizlikni ta'minlash o'quvchilarning jismoniy, psixologik va ijtimoiy himoyasini kafolatlashni anglatadi. Bu borada o'qituvchilar, psixologlar, tibbiyot xodimlari va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ta'lim jarayonida favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik, xavfsizlik texnologiyalaridan foydalanish hamda pedagoglarning mas'uliyatini oshirish kabi chora-tadbirlar ham alohida ahamiyatga ega. Inklyuziv muhitda o'quvchilar hayot xavfsizligini ta'minlash faqatgina huquqiy va tashkiliy jihat emas, balki insonparvarlik tamoyillarini hayotga tatbiq etish jarayonidir. Shu bois, ushbu masalani chuqur tadqiq etish va takomillashtirish kelajak avlod ta'limining sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, hayot xavfsizligi, o'quvchilar, ta'lim muassasasi, xavfsizlik muhit, ijtimoiy himoya, pedagogik mas'uliyat, favqulodda vaziyatlar.

Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar nafaqat bilim berish jarayonini yangilash, balki o'quvchilarning xavfsizligini ham ta'minlashni talab etmoqda. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim tizimida ta'lim olayotgan imkoniyati cheklangan bolalarning hayot xavfsizligi masalasi alohida e'tibor markazida turadi. Chunki ular bilan bir qatorda boshqa sog'lom tengdoshlari ham umumiy ta'lim jarayonida qatnashmoqda va bu holat pedagogik yondashuvlarda yangicha metodlarni talab etadi. Inklyuziv ta'lim — bu imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim tizimiga jalb qilish, ular uchun qulay, xavfsiz va teng huquqli muhit yaratish demakdir. Shu sababli, ularning hayot xavfsizligini ta'minlash nafaqat

ta'lim muassasalarining asosiy vazifasi, balki jamiyatning dolzarb masalasiga aylanmoqda.

Inklyuziv ta'lim har bir bolaning imkoniyatlaridan qat'i nazar, bilim olish huquqini kafolatlaydi. Bu jarayonda o'quvchilar ta'lim muassasasiga moslashib, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Ammo, imkoniyati cheklangan bolalarning o'ziga xos ehtiyojlari mavjud bo'lib, ularga qulay va xavfsiz sharoit yaratish talab etiladi. Masalan, eshitishida nuqsoni bo'lgan bola uchun maxsus texnologiyalar, nogironligi bo'lgan o'quvchi uchun esa jismoniy muhit moslashtirilishi zarur. Shuningdek, bu bolalarning psixologik himoyasi ham muhimdir.[7]

Bugungi kunda inklyuziv ta'limning ahamiyati shundaki, u jamiyatda tenglik tamoyillarini mustahkamlaydi, nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlaydi va ularni ijtimoiy hayotga faol jalb etishga yordam beradi. Shu bilan birga, bu jarayon o'quvchilarning hayot xavfsizligi bilan chambarchas bog'liq. Chunki xavfsiz muhit yaratilmasa, ta'limning sifati va samaradorligi ham pasayadi.

O'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlash bir nechta yo'nalishda olib borilishi lozim:

Jismoniy xavfsizlik – o'quvchi uchun moslashtirilgan infratuzilma, xavfsiz sinf xonalari, o'quv jihozlari va transport vositalaridan foydalanish. Masalan, maktablarda pandus va maxsus ko'taruvchi moslamalarning mavjudligi nogironligi bo'lgan bolalar uchun zarurdir.

Psixologik xavfsizlik – o'quvchilarning o'zini erkin his qilishi, zo'ravonlik va kamsitishlardan himoyalaniishi, do'stona muhit yaratilishi. Bunda o'qituvchi va psixologlarning roli juda katta.

Axborot xavfsizligi – o'quvchilarni zararli axborot manbalaridan himoya qilish, internetdan to'g'ri foydalanish madaniyatini shakllantirish.

Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik – yong'in, zilzila, texnogen avariya kabi vaziyatlarda barcha o'quvchilarni, ayniqsa imkoniyati cheklanganlarni tez va xavfsiz evakuatsiya qilish choralari.

Bu yo'nalishlarning barchasi o'zaro bog'liq bo'lib, inklyuziv ta'lim jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi.[6]

Inklyuziv ta'limda o'qituvchining mas'uliyati ikki barobar oshadi. Chunki u nafaqat bilim beruvchi, balki xavfsizlikni ta'minlovchi hamdir. Shu bois pedagoglarni maxsus o'quv dasturlari asosida tayyorlash zarur. Bunda quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

Inklyuziv ta'lim metodikasi bo'yicha bilimga ega bo'lish;

Psixologik yondashuvlarni bilish va qo'llash;

Favqulodda vaziyatlarda xavfsizlik qoidalarini o'quvchilarga o'rgatish;

Har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish.

O'qituvchilarning bu yo'nalishdagi malakasi qanchalik yuqori bo'lsa, inklyuziv ta'lim jarayonida xavfsizlik ham shunchalik ishonchli bo'ladi.[4]

O'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlash faqat maktab zimmasida emas, balki ota-onalar va jamiyatning ham vazifasidir. Ota-onalar farzandlarining psixologik holati, salomatligi va xavfsizligi borasida ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda ishlashlari zarur. Shuningdek, jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan to'g'ri munosabat, hurmat va e'tibor shakllanishi inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqlari Konstitutsiya va bir qator qonunlar bilan kafolatlangan. Xususan, "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Qonun, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar inklyuziv ta'limni rivojlantirish va xavfsizligini ta'minlashni belgilab beradi. Bundan tashqari, xalqaro hujjatlar, jumladan BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya"si ham bu borada asosiy manba hisoblanadi. Ushbu huquqiy asoslar inklyuziv muhitda o'quvchilarning hayot xavfsizligini kafolatlashga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlashda ayrim muammolar mavjud:

Maktablarning infratuzilmasi yetarlicha moslashtirilmagan;

Pedagoglarning malakasi yetarli emas;

Jamiyatda ayrim stereotiplar mavjud;

Favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya rejasi to'liq ishlab chiqilmagan.

Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar ko'rilishi lozim:

Ta'lim muassasalarini zamonaviy xavfsizlik texnologiyalari bilan jihozlash;

O'qituvchilarni muntazam malaka oshirish kurslariga jalb qilish;

Jamiyatda inklyuzivlik madaniyatini targ'ib etish;

Favqulodda vaziyatlarda o'quvchilarni evakuatsiya qilish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqish.[5]

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning hayot xavfsizligini ta'minlash — nafaqat ta'lim tizimining, balki jamiyatning ham eng dolzarb masalalaridan biridir. Har bir bolaning ta'lim olish huquqini kafolatlash bilan birga, ularning xavfsizligini ta'minlash kelajak avlodni barkamol tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Shu bois, bu yo'nalishda olib borilayotgan ishlarni yanada kuchaytirish, ta'lim muassasalarini moslashtirish, pedagoglarni tayyorlash va jamiyatda inklyuzivlik madaniyatini shakllantirish zarur.

#### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2020–2025-yillarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi” to‘g‘risidagi qarori. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2022.
4. Muminov, O., Qodirova, N. Pedagogik psixologiya va inklyuziv ta’lim. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. G‘aniyev, B. Ta’lim tizimida xavfsizlikni ta’minlash asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
6. Savolov, D. Pedagogik innovatsiyalar va inklyuziv muhit. – Toshkent: Noshir, 2023.
7. Qodirova, M. Imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlash metodlari. – Toshkent: Fan, 2022.